

Abstract

RhetoricaScandinavica, ISBN 1397-0534

No 47, 2008, pp. 30--54

Publisher: Retorikförlaget AB

Author Carolyn R. Miller, North Carolina State University.

Title "Concealing and Revealing the Art of Rhetoric in Science and Technology" [Tilsløring og afsløring af retorikken: Sproglig strategi inden for videnskab og teknologi].

Abstract Rhetoric has been characterized throughout its history as an art that must conceal itself to succeed. Two arenas where rhetoric has been most successfully concealed are those of science and technology. This essay explores the general conditions and justifications for the concealment of rhetoric, finding that four principles appear repeatedly in the ancient tradition: suspicion, spontaneity, sincerity, and mimesis. In response, rhetorical art has developed strategies to allay suspicion, create the impression of spontaneity and sincerity, and emphasize the direct mimetic power of language, strategies that themselves must be concealed. Two examples drawn from the rhetoric of science and technology, specifically the discourse of risk analysis, illustrate the operation of rhetorical concealment. The first example, a foundational 1969 scientific article by engineer Chauncey Starr, relies on an unacknowledged rhetoric of pathos; the second, the 1975 Reactor Safety Study by the U.S. Nuclear Regulatory Commission, relies on an appeal to ethos, disguised as technical expertise.

Keywords rhetoric of science, risk analysis, pathos, ethos, mimesis, concealed rhetoric.

*Carolyn R. Miller er professor i retorik og faglig kommunikation ved North Carolina State University, USA.
E-mail: crmiller@ncsu.edu*

Carolyn R. Miller:

Tilsløring og afsløring af retorikken

Sproglig strategi inden for videnskab og teknologi¹

Retorik er gennem hele sin historie blevet betegnet som en kunst, der må tilsløre sig selv for at lykkes. To felter, hvor retorikken er blevet særdeles effektivt tilsløret, er videnskaben og teknologiens. Denne artikel udforsker de generelle betingelser og begrundelser for at skjule retorikken og afdækker fire principper, der går igen i den klassiske tradition: mistænksomhed, spontanitet, oprigtighed og *mimesis* eller efterligning. Som reaktion på disse har retorik i praksis udviklet strategier, der skal imødekomme mistænksomhed, skabe indtryk af spontanitet og oprigtighed og understrege sprogets direkte mimetiske kraft. Og også disse strategier skal tilsløres. To eksempler hentet fra videnskabelig og teknologisk retorik, nærmere bestemt fra risikoanalyse-diskurs, bliver brugt til at illustrere, hvordan retorisk tilsløring foregår. Det første eksempel er ingeniør Chauncey Starrs paradigmedannende videnskabelig artikel fra 1969, der trækker på en patosretorik, den ikke vedkender sig; det andet, *The Reactor Safety Study*, der blev udarbejdet af The U.S. Nuclear Regulatory Commission i 1975, trækker på en etosappel, der optræder forklædt som teknisk ekspertise.

1 [Oversætterens bemærkninger: Artiklen er en oversættelse af Carolyn Millers indlæg "Concealing and Revealing the Art of Rhetoric in Science and Technology", som hun præsenterede i november 2007 først ved symposiet *Vitenskap og retorikk* på Det Norske Viten-

Sokrates: "[M]ine anklagere ... sagde, at I skulle tage jer i agt for ikke at blive taget ved næsen af mig, fordi jeg er så dygtig til at tale. At de nemlig ikke har skammet sig over, at de straks vil blive gendrevet af mig ved selve kendsgerningen, når det viser sig, at jeg aldeles ikke er dygtig til at tale, det synes jeg var særlig frækt af dem, med mindre de da kalder den dygtig til at tale, der siger sandheden."²

To modsatrettede kræfter har været på spil inden for retorikken gennem hele fagets omtumlede historie: kræfter, der trækker i retning af selvovervurdering på den ene side og selvfornægtelse på den anden. Platons *Gorgias* erklærer storladent, at retorik er "det største gode af alle, noget som på én gang skænker dem, der besidder det, den fulde frihed, og samtidig sikrer den enkelte magten over de andre i hans by."³ Ciceros Crassus hævder, at talekunst "altid [har] haft de gunstigste vækstbetingelser og altid spillet den førende rolle hos ethvert frit folk og da ganske særligt under fredelige og stabile samfundsforhold."⁴ Denne kunst, siger han, har evnen til at "genrejse dem, hvem skæbnen har ramt, skænke liv og frelse, værne mod fare og redde fra landflygtighed."⁵ Og retorik er ikke bare magtfuld, den er allestedsnærværende: den kan tale om ethvert emne. Som Platons *Gorgias* hævder, har talekunsten "samlet al magt og indflydelse på de forskellige områder under sig."⁶ Så retorikken fører sig frem, både på akademiet og i den offentlige sfære.

Den slags selvovervurdering virker ikke fremmed for os i dag, idet retorik har oplevet en faglig og intellektuel renaissance med tidsskrifter og bøger, studier og konferencer, der er helliget retorikkens magt og allestedsnærvær. Vi har betegnet retorik som 'epistemisk', idet retorik påvirker den måde, forskning bedrives på, såvel som det videnskæssige indhold på tværs af fag. Vi har påtaget os at bruge retorikkens magt til at møde udfordringer i det offentlige rum, udfordringer, der gælder social retfærdighed, demokratiske processer, offentligt ansvar og omgangsformer. Kenneth Burke har i en anaforisk, epanaleptisk aforisme, som vi elsker at citere, lært os, at "wherever there is persuasion there is rhetoric. And wherever there is 'meaning' there is 'persuasion.'"⁷ I nyere tid har retorikkens imperialismen nået så store

skaps-Akademi i Oslo og så som gæsteforelæsning ved Afdeling for Retorik på Københavns Universitet. Manuskriptet, der danner forlæg for oversættelsen, er bearbejdet med henblik på udgivelse i *Rhetorica Scandinavica* af forfatteren selv og oversat efter hendes ønske. (For en rapport fra de to arrangementer i øvrigt, se *Rhetorica Scandinavica* 45 (2008), s. 77-79.) Kun Carolyn Millers egen tekst er oversat; citater fra andre engelsksprogede kilder er bevaret i deres oprindelige form, med mindre andet er anført. Klassiske kilder er citeret efter gængse danske oversættelser (som anført i litteraturlisten), hvor disse har været tilgængelige, og ellers på engelsk i overensstemmelse med Carolyn Millers egne referencer.]

- 2 Platon, *Sokrates' forsvarstale*. Oversat af Hartvig Frisch i hans: *Sokrates' domfældelse og død*. København, Fremad, 1970).
- 3 Platon, *Gorgias*. Oversat af Thure Hastrup (København, Gyldendal, 1977), 452d.
- 4 Cicero, *Om taleren*. Oversat af Thure Hastrup, i: Marcus Tullius Cicero, *Retoriske skrifter I* (Odense, Syddansk Universitetsforlag, 2003), 1.30.
- 5 Ibid., 1.32.
- 6 Platon, *Gorgias*, 456a. Se også Aristoteles, *Retorik*, 1.1.1, 1.1.14.
- 7 Kenneth Burke, *A Rhetoric of Motives* (Berkeley: University of California Press, 1969 (1950)), s. 172.

højder, at der har lydt kritiske advarsler, der anmoder om en 'nedtoning' af fagets epistemiske fordringer og stiller spørgsmålstejn ved dets ambitioner som en 'universaliseret', 'promiskuøs', 'fritflydende' 'fortolkningsmæssig metadiskurs'.⁸

Den slags kritik bidrager til at lægge en dæmper på retorikkens storslåede ambitioner, men der er også en modsatrettet tendens til at være alt andet end stor i slaget, nemlig retorikkens egen gennemgående impuls i retning af selvfornægtelse. Her søger retorikken ikke at 'blomstre' eller 'herske', men at forsvinde, komme af vejen, måske endda vedkende sig at være "ren retorik". Mottoet for denne dagsorden er den nødvendige tilsøring: *ars est artem delectare* (kunsten består i at skjule kunsten).⁹ Retoriske værker fra og med i hvert fald Aristoteles påpeger nødvendigheden af, at retorisk kunst og retoriske strategier forbliver skjult: "[A]rbejdet med stilen [må] foregå så ubemærket som muligt, og det må ikke virke, som om man talte kunstigt i stedet for naturligt. Det naturlige virker nemlig overbevisende, medens det kunstige virker modsat."¹⁰ George Kennedy betegner dette afsnit som "perhaps the earliest statement in criticism that the greatest art is to disguise art."¹¹ I *De Inventione* bemærkede Cicero, at en elegant og levende stil "can give rise to a suspicion of preparation and excessive ingenuity. As a result of this most of the speech loses conviction and the speaker, authority."¹² Quintilian sagde det ligeså: "[I]f an orator does command a certain art ... its highest expression will be in the concealment of its existence."¹³

Retorik må åbenbart undsige sig selv for at lykkes. Michael Cahn har betegnet dette princip som "the very heart of rhetoric", selve retorikkens kerne, helt fra begyndelsen.¹⁴ Princippet indgår nu i traditionen; det er en formel, der gives videre og holdes i live, nogen gange i anerkendelse af traditionen og nogen gange som en formodet nyopdagelse hos skribenter som Puttenham, Butler, Swift, Pope, Burke og Wilde. Princippet fanges i renæssancen ind af Castigliones begreb *sprezzatura*: "a

- 8 Richard A. Cherwitz, "Rhetoric as 'a Way of Knowing': An Attenuation of the Epistemological Claims of the 'New Rhetoric'", i: *Southern Speech Communication Journal* 42, 1977; Dilip Parameshwar Gaonkar, "The Idea of Rhetoric in the Rhetoric of Science" i: Alan G. Gross & William M. Keith, *Rhetorical Hermeneutics: Invention and Interpretation in the Age of Science* (Albany, NY: State University of New York Press, 1997): s. 29, 38, 36.
- 9 Dette er et omdiskuteret latinsk udtryk, der i denne form ikke synes at have nogen bestemt kilde (Archer Taylor, "The History of a Proverbial Pattern", *De Proverbio* 2 (1) 1996). Se Øivind Andersens nyttige diskussion af dette tema i klassisk retorik og citaterne samlesteds ("Lingua Suspecta: On Concealing and Displaying the Art of Rhetoric." *Symbolae Osloenses* 71 (1996)).
- 10 Aristoteles, *Retorik*. Oversat af Thure Hastrup (København, Gyldendal, 1996), 3.2.4.
- 11 Aristoteles, *On Rhetoric: A Theory of Civic Discourse*. Oversat George A. Kennedy. (New York, Oxford University Press, 2007 (1991)), s. 198, n. 18.
- 12 Marcus Tullius Cicero, *De Inventione, De Optimo Genere Oratorum, Topica*. Oversat af H. M. Hummell. (Cambridge, MA, Harvard University Press, 1949), 63.26.
- 13 Quintilian, *Institutio Oratoria*. Oversat af H. E. Butler (Cambridge, MA, Harvard University Press, 1920), 1.11.3.
- 14 Michael Cahn, "The Rhetoric of Rhetoric: Six Tropes of Disciplinary Self-Constitution," i: R. H. Roberts & J. M. M. Good (red.), *The Recovery of Rhetoric: Persuasive Discourse and Disciplinarity in the Human Sciences* (Charlottesville, VA, University Press of Virginia, 1993), s. 79.

certain carefully rehearsed and prepared spontaneous unrehearsedness.”¹⁵ Kunsten er således, med Castigliones ord, skjult, “and whatever is said and done seems without effort or forethought.”¹⁶ *Sprezzatura* bliver under den engelske renæssance fejret fra Herrick til Sidney og Shakespeare.¹⁷ En anden renæssanceskikkelse, som snarere plejer at tjene som eksempel på forstilling, er Machiavelli, der tilsiger herskeren, at fordi det kan være nødvendigt at handle ondt, er det også nødvendigt at forstille sig. Man kan være nødt til at konstruere, hvad vi måske i dag ville kalde ‘plausible deniability’, idet ”enhver kan se, hvad en fyrste synes at være, men kun få kommer i berøring med hans sande væsen.”¹⁸ Og vi kan se den efterfølgende oplysningstid og modernismes århundredlange undertrykkelse af retorikken som en måde at tilsløre kulturen i endnu større målestok.

To områder, hvor retorik er blevet undertrykt på særdeles systematisk facon, er det videnskabelige og det teknologiske. Her er tale om enestående succesrige modernistiske foretagender, der har benægtet behovet for og værdien af retorik. Stephen Toulmin har argumenteret for, at moderniteten opstod som en reaktion på uroen under Trediveårskrigen. Modernitetens nye filosofi blev et sted at søge ly for den ‘særdeles blodige og brutale konflikt.’¹⁹ Det universelle, det tidløse og det abstrakte var et tilflugtssted. Den omstrukturering af vestlig tænkning, som afviste praktisk filosofi (herunder retorik) for dens tidsbundne og kontingente karakter til fordel for sikkerhed og stabilitet (og hvad der udviklede sig til moderne videnskab), kan i sig selv forklares som et kontingent fænomen. Og med princippet om at skjule kunsten in mente, er det rimeligt at tro, at retorikken under disse omstændigheder, frem for at gå i forfald eller svinde hen efter renæssancen, snarere gik dybt i skjul. Nu hvor tilsløringen af retorik inden for videnskab i de senere år er blevet udfordret af retorikfagets globaliserende tilbøjeligheder, finder jeg det værd at se nærmere på, hvad vi så har lært om videnskabsretorik i lyset af dette retoriske princip. Jeg vil nærmere bestemt undersøge videnskabelig og teknologisk diskurs som eksempler på tilsløring af det retoriske.

I artiklen her vil jeg bruge nogen tid på at udforske princippet om at skjule kunsten mere detaljeret. Især vil jeg trække på de mangfoldige måder, princippet er kommet til udtryk i den klassiske tradition, idet man i antikken var særdeles opmærksom på retorikkens magt og muligheder. Jeg vil undersøge disse kilder med henblik på, hvad de kan åbenbare om princippet om at skjule kunsten; hvordan det er blevet retfærdiggjort, og hvilke konsekvenser det har haft. På den måde kan vi pejle os ind på de betingelser, retorikken fungerer under, og dermed på retorikkens muligheder for at spille en rolle i konkrete sammenhænge. Og derefter vil jeg overføre

15 Richard A. Lanham, *Motives of Eloquence: Literary Rhetoric in the Renaissance* (New Haven, CT, Yale University Press, 1976), s. 150.

16 Ibid., s. 151.

17 Heinrich F. Plett, “Shakespeare and the Ars Rhetorica”, i: *Rhetoric and Pedagogy: Its History, Philosophy, and Practice*, red. W. B. Horner & M. Leff (Mahway, NJ, Lawrence Erlbaum Associates, 1995), s. 243–259.

18 Niccolò Machiavelli, *Fyrsten* (1532), kap. 18. Oversat til dansk af E. Longfors & W. Pawl (København: Borgen, 1996), s. 77.

19 Stephen Toulmin, *Cosmopolis: The Hidden Agenda of Modernity* (Chicago, University of Chicago Press, 1990), s. 17.

denne forståelse af skjult eller tilsøret retorik på nogle eksempler hentet fra viden-
skab og teknologi, nærmere bestemt diskursen inden for risikoanalyse.²⁰

Ifølge Cahn er retorik det eneste fag med en sådan tradition for selvfornægtelse, det eneste fag, der må 'leve med dette krav om at skjule sine præstationer for at vinde anerkendelse'.²¹ Ja, de antikke discipliner, som retorikken ofte blev sammenlignet med, så som medicin, kogekunst, fløjtespil, navigation og gymnastik, synes ikke at have meget at skjule, og det samme gælder eksempelvis ingeniør- og arkitektfaget i vore dage. Vi kan bruge og værdsætte deres produkter eller resultater, også selvom vi tilfældigvis ved en hel del om, hvordan de er blevet til, og hvilke materialer, ingredienser, processer og teknikker der har skabt de gode resultater. Med andre fag forholder det sig anderledes, og disse bliver brugt af Platon i en række komplekse sammenligninger og klassificeringer,²² der peger på retorikkens slægtskab med kunstarter som kosmetik, forførelse, trolldom, jagt og militær strategi. Her hører vi en anden historie, der antyder, at Cahn måske ikke har ret i, at retorikken står alene med sit behov for at skjule sig. Kosmetik, for eksempel, der indgår i Sokrates' detaljerede sammenligning af fordækte og sande kunster i *Gorgias* (463-465), synes at skulle holdes skjult. Ligesom med illusion i teatret bliver virkningen af kosmetik ringere, jo mere vi ved om, hvilken rolle den spiller i den proces, der skaber skønhed. Eller vi beundrer det håndslag, der kræves for at udføre arbejdet, snarere end at sætte pris på den sminkedes fremtoning, altså vi sætter pris på kunsten selv snarere end dens virkninger.

De klassiske kilder er fyldt med overvejelser og råd omkring nødvendigheden af at skjule kunsten.²³ De afslører en række genkommende temaer, der retfærdiggør behovet for at tilsøre retorikken. Disse temaer synes at stamme fra to grundlæggende antagelser, som uden videre indgår i vores forståelse af, hvordan mennesker brugt sproget: en forestilling om, at relationer mellem mennesker er modsætningsforhold præget af strid eller konkurrence, og en forestilling om, at sproget er mimetisk og afspejler virkeligheden og sandheden direkte.

20 Det følgende afsnit, der analyserer antikkens råd med hensyn til at skjule den retoriske kunst, er baseret på en artikel under udarbejdelse til bogen *The Public Work of Rhetoric*, redigeret af John Ackerman og David Coogan, som pt. er i betragtning til udgivelse hos University of South Carolina Press. Min analyse af risikoanalysen i *The Reactor Safety Study* er en forkortet version af en artikel udgivet i 2003: "The Presumptions of Expertise: The Role of Ethos in Risk Analysis", *Configurations* 11, s. 163–202.

21 Cahn, "The Rhetoric of Rhetoric: Six Tropes of Disciplinary Self-Constitution."

22 Se Roochnik's diskussion af Platons mange klassificeringer af *technê* (David Roochnik, *Of Art and Wisdom: Plato's Understanding of Techne* (University Park, PA: Pennsylvania State University Press, 1996): App. 3.

23 Min samling af omkring 50 eksempler på råd vedrørende det at skjule den retoriske kunst blev oprindeligt udviklet ved hjælp af to fodnoter, én i et afsnit af *Rhetorica ad Herennium* (Harry Caplans oversættelse i The Loeb Classical Library, IV.vii.10), den anden i Michael Cahn, "The Rhetoric of Rhetoric: Six Tropes of Disciplinary Self-Constitution", 1993, (n. 45, s. 84). Caplan konkluderer, at "the idea is widespread in ancient rhetoric" (250). Andersens kilder supplerer disse ("Lingua Suspecta").

Menneskelige relationer beror på modsætninger

1. Det tema, der er dominerende og optræder hyppigst, er et, jeg kalder *mistænksomhed*. Aristoteles formulerer denne antagelse eksplicit i det afsnit, jeg tidligere har citeret: det kunstfærdige er ikke overbevisende, fordi folk bliver mistænksomme og ”vejrer en fælde.”²⁴ Vi behandler andres hensigter som anslag imod os i et nulsumspil: hvis du vinder, så taber jeg. Du er sandsynligvis ude på at snyde mig for et eller andet, formentlig sandheden, så jeg må være mistænksom. To eksempler mere, et fra Longinos og et fra Quintilian, kan bare antyde, hvor vældig udbredt denne tankegang er:

Ved brugen af sindrige figurer bliver man let mistænkt for lumskeri; der vækkes en formodning om, at man ligger på lur og vil fange en med list og kneb; det må man vare sig for, når man taler til en dommer, som er herre over os... Derfor synes talefiguren bedst, når man dølger selve det, at det er en talefigur.²⁵

[C]are must be taken to avoid exciting any suspicion in this portion of our speech, and we should therefore give no hint of elaboration in the exordium, since any art that the orator may employ at this point seems to be directed solely at the judge.²⁶

2. Det andet tema har jeg kaldt *spontanitet*, og det gælder ideen om, at ytringer vi kan stole på, er dem der kommer let og naturligt. Omvendt skal vi være på vagt over for en gennemtænkt ytring, en der tydeligvis er forarbejdet og konstrueret på forhånd. For eksempel advares vi i *Retorik til Herennius* om brugen af særlige figurer, der omfatter ordspil:

[Den slags figurer] skal man kun bruge ganske sjældent når man holder tale i det virkelige liv, fordi de ikke virker som noget, man kan finde på at sige uden anstrengelser og forudgående arbejde.²⁷

Til grund for spontanitetsprincippet ligger den antagelse, at forstillelse kræver mere forberedelse og større anstrengelser end at sige sandheden – det kræver lige præcis den indsats: at skjule kunsten. Spontanitet giver altså en slags garanti for, at intet er blevet tilsløret, og derfor bliver det ofte opfattet som et tegn på sandhed eller troværdighed. Her er for eksempel Longinos igen:

Det patetiske har større kraft, når det synes, som ikke taleren har lagt sig det til rede, men som det fødes af øjeblikket. Spørgsmålene til ham selv og svarene efterligner de bratte udbrud af lidenskab, som nuet og lejligheden fremkalder.²⁸

24 Aristoteles, *Retorik*, 3.2.4.

25 Longinos, *Den store stil*. Oversat af Niels Møller (København, Levin & Munksgaards Forlag), kap. 17.

26 Quintilian, *Institutio Oratoria*, 4,1,57.

27 [Cicero], *Retorik til Herennius*. Oversat af Søren Hindsholm (København: Gyldendal, 1998), 4.32.

28 Longinos, *Den store stil*, kap. 18.

Men læg mærke til ordet ”efterligner” i citatet og muligheden for, at følelser kan forfalskes. Spontaniteten kan selv være en effekt, der er skabt ved lige så store anstrengelser som de mest figurrige taler, hvilket Cicero gør klart i sit afsnit om taleren Antonius:

Hans hukommelse var fantastisk, man mærkede aldrig at han behøvede at tænke sig om; han gjorde altid indtryk af at være uforberedt, men han var så velforberedt at det ikke sjældent når han talte var tydeligt at dommerne ikke var forberedt på at tage sig iagt.²⁹

I sit skrift *Om sofisterne* siger Alcidamas, at talere, der optræder uden manuskript, har den mest effektive stil og *kan efterlignes*.³⁰ Også Quintilian medgiver, at spontanitet kan være kunstig:

Above all it is necessary to conceal the care expended upon it [artistic structure] so that our rhythms may seem to possess a spontaneous flow, not to have been the result of elaborate search or compulsion.³¹

3. Nært beslægtet med spontanitet er temaet *oprigtighed*, men hvor spontanitet fokuserer på de fremførte ytringers troværdige kvalitet, gælder oprigtighed snarere vores tillid til taleren som ophav. Taleren må synes at mene, hvad han eller hun siger, og være mere interesseret i sagens sandhed end i den virkning, den kan få. Her siger for eksempel Quintilian:

[W]ho will endure the orator who expresses his anger, his sorrow or his entreaties in neat antitheses, balanced cadences and exact correspondences? Too much care for our words under such circumstances weakens the impression of emotional sincerity, and wherever the orator displays his art unveiled, the hearer says, “The truth is not in him.”³²

På lignende facon advarer *Retorik til Herennius* om, at man må

sørge for at rekapitulationen ikke går helt tilbage til indledningen [exórdium] eller beretningen [narrátio]. Hvis det sker, vil talen nemlig virke opdigtet og omhyggeligt tilrettelagt for at udstille talerens talent, fremvise hans begavelse og prale af hans gode hukommelse.³³

Den oprigtige taler siger, hvad hun virkelig tror på, hvilket ikke burde kræve nogen anstrengelser. Sådan en taler er mere interesseret i, at vi ved, hvor hun står, end at vi tilslutter os standpunktet, og mere interesseret i sandheden end i den overbevisende kraft. Sådan en taler behandler kommunikative relationer som et samarbejde snarere end et modsætningsforhold, eller måske *som om* det var et samarbejde sna-

29 Marcus Tullius Cicero, *Brutus*, i hans *Retoriske skrifter* II & III (Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2003), 37.139.

30 Alcidamas. *On the Sophists*, Oversat af Larue Van Hook. The Classical Weekly 12 (12): http://www.greektxts.com/library/Alcidamas/On_the_Sophists/eng/index.html (1919).

31 Quintilian, *Institutio Oratoria*, 9.4.147.

32 Ibid., 9.3.102.

33 [Cicero], *Retorik til Herennius*, 2.30.47.

rere end et modsætningsforhold. Samarbejde kan godt være en afvæbnende strategi, en måde at skjule modsætningsforhold, en distraktion.

Temaerne mistænksomhed, spontanitet og oprigtighed forstærker hinanden indbyrdes, og tilsammen forudsætter de dybt modsætningsfyldte kommunikative forhold. Sådanne forhold er fremtrædende i Platons ovenfor nævnte klassificeringer af kunstarterne. Han klassificerer retorik sammen med krigeriske, geskæftige eller erobrende discipliner, så som boksning, brydning, jagt og militær strategi.³⁴ At sammenligne retorik med disse fag er en typisk gestus i hele den klassiske tradition. I denne type konkurrenceprægede forehavender er indsigt i modstanderens kunst med til at gøre kunsten mindre effektiv, idet overraskelser kan foregribes og modangreb sættes i værk. Både jægeren og generalen har brug for at tilsøre den praktiske side af deres kunst, fordi de – nærmest pr. definition – er ude på at opnå noget på bekostning af en anden part, som vil gøre modstand. Den slags discipliner bygger nødvendigvis på et modsætningsforhold, og derfor spiller det også en afgørende strategisk rolle for jægeren og generalen at kunne skjule deres kunst.

Både ideen om et modsætningsforhold præget af stridslyst og sammenligningen af det verbale med det fysiske konkurrencemoment gennemsyrrer den retoriske tradition. Ikke mindst sofisternes princip om *dissoi logoi*, den aristoteliske tilskyndelse til at argumentere for begge sider af en sag og det ciceronianske princip om at argumentere ”in utramque partem” er alle eksempler på modsætnings-tænkningen. Aristoteles bemærker, at ”det vil være absurd at betragte det som uværdigt ikke at kunne hjælpe sig selv rent kropsligt, men ikke som tilsvarende uværdigt, når det gælder tanke og tale.”³⁵ Cicero spørger, ”hvad er så vigtigt og nødvendigt som altid at have de våben parat, hvormed man kan dække sig selv og uden risiko enten udfordre andre eller selv forsvare sig mod angreb.”³⁶ Og Quintilian hævder, at ”[t]his gift of arrangement is to oratory what generalship is to war. The skilled commander will know how to distribute his forces for battle, what troops he should keep back to garrison forts or guard cities, to secure supplies, or guard communications, and what dispositions to make by land and by sea.”³⁷ I den måske tidligste kilde gør Gorgias sammenligningen imellem overbevisning og fysisk magt til det bærende i sin lovprisning af Helena,³⁸ og Lakoff og Johnson har vist, hvordan metaforen ”argumentation er krig” selv i vore dage er dybt forankret i vores begrebsapparat.³⁹

De modsætningsbårne discipliner blev overleveret og praktiseret i det antikke Grækenland og Rom i en kultur, der generelt var baseret på stridbarhed og reglen om, at begge sider ikke kan vinde. Stridbarhed af denne type er indbygget i rets-

34 Se for eksempel ”Gorgias”, 452; ”Euthydemus”, 290; ”Sofisten”, 219-225; ”Statsmanden”, 304. Jeg har diskuteret brugen af jagt-analogien grundigt andetsteds (Carolyn R. Miller, ”The Aristotelian Topos: Hunting for Novelty”, i: *Rereading Aristotle's Rhetoric*, red. Gross & Keith (Carbondale, IL: Southern Illinois University Press, 2000)).

35 Aristoteles, *Retorik*, 1.1.12.

36 Cicero, *Om taleren*, 1.8.142.

37 Quintilian, *Institutio Oratoria*, 7.10.17.

38 Gorgias, ”Helenas pris”. Oversat af George Hinge., i: *Rhetorica Scandinavica* 41 (2007): 6-8.

39 George Lakoff & Mark Johnson, *Metaphors We Live By* (Chicago: University of Chicago Press, 1980).

mødet, som var den paradigmatiske retoriske situation for megen antik praksis og undervisning. Også en del politisk retorik var stridspræget med klart definerede modstandere, der talte for en modsatrettet politik. Nyere forskning har undersøgt, hvordan denne kampkultur påvirkede retorikken. Walter Ongs studie af den konfrontatoriske ånd i menneskelig praksis og kultur pointerer, at retorikken som et formelt fag for offentlig debat opstår på baggrund af en sådan udpræget stridslyst,⁴⁰ og i sine studier af retorik og atletik i det antikke Grækenland hæfter Debra Hawhee sig ved de mange måder, hvorpå atletikkens sprog (især boksning og væddeløbskørsel med stridsvogn) blev den sofistiske retoriks sprog. Hawhee hævder, at det var en "athletic notion of agonism", der fostrede den tidlige græske retoriks praksis og pædagogik.⁴¹ Scott Consigny mener, at vi bedst kan fortolke Gorgias' beskedne samlede produktion i lyset af den udbredte konfrontationssøgende tankegang i græsk kultur: Gorgias' gravskrift lød angiveligt, at "[he] armed the soul for contests of excellence."⁴² John Poulakos bemærker, at ordet taler (*rhetor*) og ordet for konkurrent eller modstander (*agonistes*) for Platon er 'så godt som synonyme'.⁴³

Romersk retorik var ligeledes præget af kamp- eller konkurrencementalitet.⁴⁴ Håndbøgerne trækker for eksempel i høj grad på antagelsen om et fjendtligt eller modvilligt publikum, når de anbefaler *insinuatio*, den indirekte indledning. Dermed ekspliciterer de tanken om at tilsøre kunsten og ekspliciterer dermed også alt det, vi frygter ved retorik. Ciceros ungdomsværk *De Inventione* beskriver *insinuatio* som "an address which by dissimulation and indirection unobtrusively steals into the mind of the auditor."⁴⁵ *Insinuatio* skal bruges i en 'vanskelig' sag, hvor tilhørerne er imod den påstand, der forsvares, hvis de da ikke er direkte fjendtligt indstillede. Cicero siger, at publikum kan 'pacificeres' eller blive mere 'medgørlige' ved hjælp af strategier, der erstatter stødende topoi med mere gunstige, udpeger og anerkender årsagerne til, at disse topoi vækker anstød, arbejder 'umærkeligt' på at undergrave publikums velvilje over for ens modstandere, og som 'tilslører' ens egen hensigt om at forsvare den påstand, der vil vække anstød.⁴⁶ Den samtidige *Retorik til Herennius* giver lignende anbefalinger og samler pointen op med en bemærkning om, at *insinuatio* tilstræber at gøre publikum modtagelige "skjult gennem forstillelse" (*occulte, per dissimulationem*).⁴⁷ Når vi får færtten af sådanne forstillelses-strategier, får vi straks mistanke om, at vi bliver udnyttet, holdt for nar eller slet og ret løjet for.

Forestillingen om et modsætningsforhold mellem retor og publikum synes ikke

40 Walter J. Ong, *Fighting for Life: Contest, Sexuality, and Consciousness* (Ithaca, NY, Cornell University Press, 1981), s. 26.

41 Debra Hawhee, *Bodily Arts: Rhetoric and Athletics in Ancient Greece* (Austin, TX, University of Texas Press, 2004), s. 17.

42 Scott Consigny, *Gorgias: Sophist and Artist* (Columbia, SC, University of South Carolina Press, 2001), s. 75.

43 John Poulakos, *Sophistical Rhetoric in Classical Greece* (Columbia, SC, University of South Carolina Press, 1997), s. 37.

44 Michelle Zerba, "The Frauds of Humanism: Cicero, Machiavelli, and the Rhetoric of Imposture," *Rhetorica* 22 (3), 2004, s. 215–240.

45 Cicero, *De Inventione*, 1.15.20.

46 Cicero, *De Inventione*, 1.17.24.

47 [Cicero], *Retorik til Herennius*, 1.11.

at være et levn fra fortiden, men har afgørende magt også i vores moderne kultur. Kenneth Burke havde som bekendt en veludviklet sans for, hvordan de modsætningsprægede relationer er centrale for vores tilværelse, og han beskrev retorik som ”*par excellence* the region of Scramble, of insult and injury, bickering, squabbling, malice and the lie, cloaked malice and the subsidized lie.”⁴⁸ Andre mener, at moderne kultur er blevet for aggressiv og polariseret. Deborah Tannen har for eksempel i *The Argument Culture* påpeget, at en ”adversarial frame of mind” gennemsyrrer medier, politik, retspleje og uddannelse: ”Nearly everything is framed as a battle or game in which winning or losing is the main concern.”⁴⁹ Hun mener, at disse stridsprægede relationer er i hvert fald delvis skyld i vores tiltagende fremmedgørelse og tab af fællesskab. De er i sidste ende ”damaging to the human spirit.”⁵⁰ I en af sine sidste bøger beskrev Wayne Booth den modsætningsprægede udgave af retorik som en ’retorik, der vil vinde’ (”a win-rhetoric”) og beklagede på linje med Tannen dens udbredelse i politik og medier. Han opfordrede os til at skelne imellem den værdige og uværdige slags ved at skele til sagens retfærdighed. ”Win-rhetoric”, hvor en retoriker tager bedrageriske strategier i brug for at styrke en sag, retorik selv ved er uærlig, betegner Booth som ”rhetrickery”, retorisk svindel, og han opfordrer os, igen på linje med Tannen, til at benytte en mindre konfrontatorisk tilgang til kommunikation, som han kalder ”listening-rhetoric”, retorik, der vil lytte.⁵¹

Hvis man tager disse strids- eller modsætningsforhold for pålydende, er retorikkens problem indlysende. Ligesom generalen skal retoren vinde. Det gælder for dem begge, at der er et mål, der skal nås; og det gælder for dem begge, at dette mål hel- liger ethvert strategisk middel. For retorikkens vedkommende bliver effektivitet den altdominerende dyd og forstillelse et af de mest effektive kneb fra arsenalet. For grækerne udgør Odysseus indbegrebet af disse tvivlsomme dyder: han er driftig, fleksibel og spiller dobbeltspil. I Sofokles’ *Filoktet* erklærer han: ”What I seek in everything is to win” (1052). Han er, som James Kastely har argumenteret for, ”the embodiment of rhetoric.”⁵² Til tider, bemærker Don Herzog i sit værk om kløgt eller listighed, virker Odysseus begavet og beundringsværdig og til andre tider uærlig og dadelværdig.⁵³ Ligesom retorik.

Sprog efterligner (eller burde efterligne) virkeligheden

Hvis bare man selv er på vagt, og ens samtalepartnere er spontane og oprigtige, er man beskyttet imod den tilsøring af kunsten, som er drevet af stridbarhed. Tror vi på den tanke, så hviler vores tro på en anden antagelse: at sprog kan efterligne vir-

48 Kenneth Burke, *A Rhetoric of Motives*, s. 19.

49 Deborah Tannen, *The Argument Culture: Stopping America's War of Words* (New York, Ballantine Books), s. 3, 4.

50 Deborah Tannen, *The Argument Culture*, s. 284.

51 Wayne Booth, *The Rhetoric of Rhetoric: The Quest for Effective Communication* (Malden, MA, Blackwell, 2004), s. 43-50.

52 James L. Kastely, *Rethinking the Rhetorical Tradition: From Plato to Postmodernism* (New Haven, CT: Yale University Press, 1997), s. 88.

53 Don Herzog, *Cunning* (Princeton, NJ, Princeton University Press, 2006), s. 24-25.

keligheden. Hvis taleren siger, hvad han eller hun oprigtigt mener, spontant, uden forsæt eller kunstgreb, så vil ordene uproblematisk afdække sandheden. Dette princip om *mimesis*, efterligning, forudsætter, at sprog kan (og skal) repræsentere natur eller overbevisning direkte, at ordene er i overensstemmelse med tingene. Et fragment fra Cato den Ældre bliver ofte citeret, når den *pointe* skal fremføres: *rem tene, verba sequitur* (hold dig til sagen, så skal ordene nok følge af sig selv).⁵⁴ Når ordene stemmer overens med tingene, er der ingen retorik på færde; fakta, overbevisninger og hensigter bliver afsløret af sproget selv, af den naturlige mimetiske overensstemmelse mellem sprog og verden, der befinder sig under et 'retorisk nulpunkt'.⁵⁵ Filosofer har længe ønsket sig et sådant sprog. Korrespondenteorien, ifølge hvilken ytringer kan matches med kendsgerninger, har sine rødder hos Platon og Aristoteles, men rækker videre til Bertrand Russell og andre i det 20. århundrede, som søgte et teori-neutralt iagttagelsessprog.⁵⁶ Francis Bacon talte for at fjerne 'markedspladsens' jargon fra hverdagssproget for i stedet at bruge ord, der ligger tættere på iagttagelse. Thomas Sprat opfordrede videnskabsfolk til at vende tilbage til "the primitive purity, and shortness, when men deliver'd so many things, almost in an equal number of words."⁵⁷ Og som James Paradis har vist, brugte videnskabsfolk som Linné, Lavoisier og Whewell ikke så få kræfter på at holde styr på videnskabens ordforråd.⁵⁸ Men lige siden Gorgias argumenterede for, at vi ikke kan sætte ord på sandheden, at sproget er essentielt bedragerisk, fordi ordene og tingene er uforenelige⁵⁹, har disse anstrengelser været mere håbefulde, end de har været succesrige.

Ikke desto mindre består den mimetiske sprogteori, og jeg tror, at grundtanken om modsætningsforholdet mennesker imellem kan forklare dens sejlivethed. Fordi man *kan* bruge sproget til at lyve (det vil sige, til at skjule hvad man mener er tilfældet, eller hvad man opfatter som sine hensigter, når man præsenterer sin sag for nogen), da må man, for at bliver troet, lede opmærksomheden bort fra det faktum, at man bruger sproget. En måde at gøre det på er at tilskynde andre (og sig selv) til at tro på det mimetiske princip: mistanken om den mulige løgn bliver mindre, hvis man tror på, at sproget er bestemt af, hvad der faktisk er tilfældet, og dermed ikke bestemmes ved talerens mellemkomst. Spontanitet og oprigtighed modvirker altså mistænksomhed, når sprog opfattes som mimetisk. Man kan dermed konkludere, at ideen om sociale relationer som modsætningsforhold kræver – eller kalder i hvert fald indtrængende på – en mimetisk sprogopfattelse. En mimetisk sprogteori hol-

54 Fragment 15.

55 Andersen, "Lingua Suspecta", s. 79.

56 Marian David, "Correspondence Theory of Truth," i: E.N. Zalta (red.), *Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Stanford, CA, Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2005).

57 Thomas Sprat, *History of the Royal Society of London* (London: J Martyn at the Bell, 1667).

58 James Paradis, "Bacon, Linnaeus, and Lavoisier: Early Language Reform in the Sciences," i: P. V. Anderson, R. J. Brockmann & C. R. Miller (red.), *New Essays in Technical and Scientific Communication: Research, Theory, Practice* (Farmingdale: NY, Baywood).

59 Se for eksempel Michelle Ballif, *Seduction, Sophistry, and the Woman with the Rhetorical Figure, Rhetorical Philosophy and Theory* (Carbondale: Southern Illinois University Press, 2001); Scott Consigny, *Gorgias: Sophist and Artist* (Columbia, SC: University of South Carolina Press, 2001) og G. B. Kerferd, *The Sophistic Movement* (Cambridge: Cambridge University Press, 1981).

der den mulighed åben, at sandheden *kan* fortælles, at vi *kan* stille vores modstandere til regnskab for den, og at vi *kan* komme den måske skjulte sandhed nærmere ved at afdække vores modstanderes retoriske strategier. Den teori er vores forsvar i svære tider.

Så selvom mimesis-princippet ikke holder som sprogfilosofi, fungerer det alligevel som strategi. Mærkeligt nok fører det direkte til det kanoniske råd om nødvendigheden af at skjule kunsten,⁶⁰ men med et par ekstra raffinementer. For det første lægger mimesis-princippet ikke bare vægt på, at det er nødvendigt at skjule kunsten, men at selve det faktum, at man skjuler kunsten, også må skjules. Aristoteles bemærker, at hvad en selvkritisk taler siger, ”virker sandfærdigt, fordi han åbenbart selv er klar over, hvad han gør.”⁶¹ Så hvis man omvendt faktisk skjuler nogle af sine hensigter, må man skjule det faktum, at man gør det. Det er en grundlæggende betingelse for retorik. Hvis folk skal fatte tillid til én, hvis man skal ’virke sandfærdig’, må man ikke skjule, hvad man gør. Eller snarere må man *virke* som om, man ikke skjuler noget; man må skjule, at man er ude på at skjule noget. Dette er hentet fra Longinos:

Derved [hyperbata (inversioner)] forstås, at ordenes og tankernes orden ændres fra den vante rækkefølge, og således får et dybt sandfærdigt præg af lidenskabelig ophidselse. I virkeligheden ser man jo, at folk der vredes og bliver bange eller ærgerlige eller gribes af skinsyge eller en anden lidenskab ... vil omhandle ét æmne, men springer hyppig over til andre; ganske ulogisk putter de noget nyt ind midt i talen ... De ypperligste skribenter har således ved hyperbata efterlignet naturen i selve dens virken. Thi kunsten er fuldstændt, når den synes at være natur, og naturen er lykkeligst, når den lønlig fyldes af kunst.⁶²

Og her er det Dionysios, der diskuterer Lysias’ sætningsstrukturer:

The distinctive nature of its melodious composition seems, as it were, not to be contrived or formed by any conscious art ... Yet it is more carefully composed than any work of art. For this artlessness is itself the product of art: the relaxed structure is really under control, and it is in the very illusion of not having been composed with masterly skill that the mastery lies.⁶³

Hvad der stræbes efter er ikke mimesis, men at *give indtryk* af mimesis.

Det andet raffinement gælder det forhold, at der ud over den retorik, der skjuler kunsten i det skjulte, også findes en retorik, der åbenlyst fornægter sig selv. Den

60 Det mimetiske princip er også på spil i de visuelle kunstarter. I Ovids *Forvandlinger* forelsker Pygmalion sig i den statue, han selv har skabt, fordi hans kunst i al sin fortræffelighed skaber en fuldkommen gengivelse af virkeligheden, der overbeviser endog sin egen skaber ved sin mimetiske kraft. Ovid konkluderer, at ”så skjult er kunsten bag kunsten” (*ars adeo latet arte sua*), 10.252.

61 Aristoteles, *Retorik*, 3.7.9.

62 Longinos, *Den store stil*, kap. 22.

63 Dionysius of Halicarnassus. *The Critical Essays*. Oversat af S. Usher (Cambridge, MA, Harvard University Press, 1974), s. 8.

åbenlyse retorik forsikrer én om, at der ikke er noget at skjule. Shakespeare vidste, at dette var en af verdens ældste strategier og gav os en paradigmatiske formulering af det i Antonius' tale over Cæsars lig:

I come not, friends, to steal away your hearts: / I am no orator as Brutus is; / But, as you know me all, a plain blunt man. ... / For I have neither wit, nor words, nor worth, / Action, nor utterance, nor the power of speech / To stir men's blood. I only speak right on.⁶⁴

Sokrates' indledning til sin forsvarstale hos Platon (citeret som epigram ovenfor) er en anden *locus classicus*, der nok kan siges at stå fadder til alle andre forsøg på at afvæbne tilhørere ved at fornægte retorikken. Som Plutarch indskærper, skal man være lige så meget på vagt over for ren og skær ærlighed som over for åbenlys smiger.⁶⁵ Herzogs brugtvognsforhandler præsenterer sig selv ved at sige: "I pride myself on being a straight shooter."⁶⁶ Det autoritative dokument vedrørende enkelhed i videnskabelig stil, Thomas Sprats *History of the Royal Society of London* fra 1667, vidner om selskabets forkærlighed for

a close, naked, natural way of speaking; positive expressions; clear senses; a native easiness: bringing all things as near the Mathematical plainness, as they can: and preferring the language of Artizans, Countrymen, and Merchants, before that, of Wits, or Scholars.⁶⁷

At vække ideen om mistænkelighed til live, oplysningstankens århundreder gamle udelukkelse af retorikken, kan betragtes som et stort anlagt forsøg på at skjule den retoriske kunst. Og det forsøg har båret ved til videnskabens kulturelle triumf. Den enkle retorik kan opfattes som den mest omhyggeligt tilsørede retorik af dem alle.

Mit mål med at tale om alt dette er at se, hvad det kan fortælle os om retorikken på de to områder, videnskab og teknologi, der bygger på idealer om åben udveksling, samarbejde og samfundsmæssigt fremskridt. Videnskaben er, ifølge John Ziman, 'offentlig viden',⁶⁸ der kræver "a norm of communalism", som Robert Merton beskriver det.⁶⁹ Og teknologien finder sin berettigelse som offentligt gode.⁷⁰ Hvis retorik kun kan være effektiv, når den forbliver skjult, er det ikke sært, at den ikke har fundet en plads i disse arenaer. Men jeg vil hævde, at begge diskurser med stort held har fulgt rådene fra den klassiske retoriktradition om at skjule kunsten. Så godt er det forehavende lykkedes, at det kun er ca. 20 år siden, at udtrykket "videnskabs-

64 William Shakespeare, *Julius Caesar*, 3.2.

65 Plutarch, *Moralia*. Oversat af G. Tullie (Boston, Little, Brown & Co., 1878), s. 17.

66 Herzog, *Cunning*, s. 95.

67 Thomas Sprat, *History of the Royal Society of London, for the Improving of Natural Knowledge* (London, J Martyn at the Bell), afsnit 20.

68 John Ziman, *Public Knowledge: The Social Dimension of Science* (Cambridge: Cambridge University Press, 1968).

69 Robert K. Merton, *The Sociology of Science: Theoretical and Empirical Investigations* (Chicago: University of Chicago Press, 1973).

70 K. S. Shrader-Frechette, *Risk and Rationality: Philosophical Foundations for Populist Reforms* (Berkeley, University of California Press, 1991).

retorik” (*rhetoric of science*) ikke længere lød som en bevidst selvmodsigelse. Før da ville det garanteret ikke have været emne for et symposium på det Norske Viten-skaps-Akademi.⁷¹ Men nogen skulle måske for århundreder siden have anet, at et foretagende, der insisterer så strengt på, at det ikke gør brug af retorik, måske nok har noget at skjule.

Lad mig kort nævne en række studier i videnskabsretorik, der har anerkendt betydningen af at skjule kunsten. To tidlige studier, Richard Weavers ”Concealed Rhetoric in Scientistic Sociology” fra 1959⁷² og Andrew Weigerts artikel i *American Sociologist*: ”The Immoral Rhetoric of Scientific Sociology” fra 1970,⁷³ klandrer begge sociologien for at blande politik og værdier sammen med faktuelle spørgsmål. Begge lader forstå, at videnskabens retorik *ikke* bør være skjult, og at der kan og bør sættes ind over for de kneb, studierne peger på. I et uformelt skrift fremfører Nobelprismodtageren Peter Medawar en lignende pointe. I et essay stillede han spørgsmålet: ”Er den videnskabelige artikel bedragerisk?” og svarede ”ja”, idet den videnskabelige artikel ikke afspejler den faktiske forskningsproces, men snarere en tilbageskuende rekonstruktion.⁷⁴ Dermed forudsætter han naturligvis det mimetiske princip, idet han hævder, at den videnskabelige artikel ville være mere ærlig, mere oprigtig måske, hvis den repræsenterede den faktiske forskningsproces. To retorisk set mere sofistikerede studier udviser forståelse for, at den uundgåelige tilsøring af videnskabelig retorik er afslørende, hvad angår videnskabelige påstandes modsætningsorienterede karakter. Herbert Simons argumenterer i en analyse af en medicinsk tidsskriftartikel for det forhold, at videnskabsfolk ikke kan sige tingene, som de er. At de er under ”institutionalized pressure *not to*, even if they could,” og at de på strategisk vis håndterer ”the *appearance of* telling it like it is.”⁷⁵ Selvom han anerkender, at det ikke er nogen let sag at sige sandheden, anderkender han ikke de tilsøringer og udeladelser, han har draget frem, som resultater af en retorisk indsats. De bliver snarere præsenteret for at retfærdiggøre (og demonstrere behovet for), at den retoriske *kritiker* afslører retorikken. Alan Gross’ studie af tidsskrift-artikler baseret på eksperimentelt arbejde kommer tættere på at levere en forklaring på den praksis: at skjule kunsten, som studiet beskriver. Gross argumenterer for, at opbygningen af en artikel, der er baseret på eksperimentelt arbejde, virkeliggør forskningsmiljøets kollektive tro på induktion, idet den gentager dette filosofisk set tvivlsomme billede af videnskaben om og om igen, så billedet efterhånden får status af kulturel myte. Ved at undertrykke detaljer fra eksperimentet, der ikke stemmer med det induktive mønster, er videnskabsfolkene med til at skjule svagheder-

71 [Se note 1].

72 Richard Weaver, ”Concealed Rhetoric in Scientistic Sociology”, i: R. L. Johannesen, R. Strickland & R. T. Eubanks (red.), *Language Is Sermonic: Richard M. Weaver on the Nature of Rhetoric* (Baton Rouge, LA: Louisiana State University Press, 1959), s. 139–158.

73 Andrew Weigart, ”The Immoral Rhetoric of Scientific Sociology.” *American Sociologist* 5, 2 (1970): s. 111–119.

74 P. B. Medawar, ”Is the Scientific Paper Fraudulent? Yes; It Misrepresents Scientific Thought.” *Saturday Review*, 1. august 1964.

75 Herbert W. Simons, ”The Rhetoric of the Scientific Research Report: ‘Drug-Pushing’ in a Medical Journal Article”, i: R. H. Roberts & J. M. M. Good (red.), (Charlottesville, VA: University Press of Virginia, 1993), s. 158.

ne ved den induktive videnskabsteori for sig selv.⁷⁶ Hvad der synes at være på spil her er mimesis-princippet, der overbeviser videnskabsfolk (og andre) – i strid med deres erfaring – om, at når den eksperimentelle tidsskriftartikel fremstiller en induktiv proces, så må induktion også fungere.

Som mine eksempler på de tilsøringsmanøvrer, der er på spil i videnskabs- og teknologiretorik, vælger jeg risikoanalyse, en teknisk-videnskabelig diskurs, der er blevet central for det, Ulrich Beck kalder vores ”risikosamfund”.⁷⁷ Tilsynsførende myndigheder i USA, ikke mindst *The Environmental Protection Agency* og *The Food and Drug Administration*, bruger risikoanalyse til at træffe beslutninger angående mange forskellige farer: tilsætningsstoffer i mad, giftigt affald, kilder til forurening af luft og vand, materialer og praksisser på arbejdspladser, placeringen af kraftværker og lossepladser. De risici, det gælder her, er ikke kun dødsfald, men også kræft, fosterskader og diverse sygdomme såvel som skader på miljøet. Vore dages risikoanalyse er et produkt af debatten om kernekraft i 1960’erne, specielt i USA.⁷⁸ Usikkerhedsmomenter, der gjaldt teknologi, finanser, national sikkerhed og tryghed, førte til både offentlig modstand og videnskabelig bekymring, og dermed blev kernekraftindustrien trængt i defensiven. En artikel i *Science* fra 1969 af ingeniør Chauncey Starr er i dag almindelig anerkendt som én, der beredte vejen for den kommercielle udvikling af kernekraft, og som prægede de efterfølgende politiske diskussioner af kernekraft og teknologiske risici generelt. Og i 1975 udsendte *The Atomic Energy Commission* sit omfattende *Reactor Safety Study*, der i dag betragtes som en milepæl inden for risikoanalyse. Mine kommentarer i det følgende er baseret på mine studier af begge disse dokumenter, men ingen af dem kan jeg diskutere i detaljer her. Det skulle imidlertid fremgå klart bare af den smule, jeg har sagt indtil nu, at begge dokumenter hører hjemme i situationer, der præget af strid, og hvori det vil have strategisk værdi at holde ting skjult. Som videnskabelige og teknologiske dokumenter hører de også hjemme i en teknisk-videnskabelig kultur, som i høj grad abonnerer på mimesis-princippet. Begge dokumenter tjener som eksempler på måder at tilsøre kunsten, som jeg mener er almindelige i videnskabelig og teknisk diskurs, idet teksterne fremhæver *logos* som eneste appelform og skjuler deres brug af *patos* og *etos*. I diskussionen nedenfor fokuserer jeg på *patos* i artiklen fra *Science* og på *etos* i *The Reactor Safety Study*. Det, at man sætter sin lid udelukkende til *logos*, eller snarere, som jeg vil argumentere for, at man i praksis omdanner *patos* og *etos* til *logos*, åbner vejen for, at man ikke bare skjuler specifikke retoriske strategier, men fornægter retorikken som sådan og dermed laver alle tiders mest gennemgribende tilsøring af kunsten.

I sin artikel i *Science* fra 1969, ”Social Benefits vs. Technological Risk”, stiller Chauncey Starr det spørgsmål, der siden er blevet det klassiske inden for risikoanalyse:

76 Alan G. Gross, *The Rhetoric of Science* (Cambridge, MA, Harvard University Press, 1990), kap. 6.

77 Ulrich Beck, *Risk Society: Towards a New Modernity*. Oversat af M. Ritter (London, Sage, 1992).

78 Allan Mazur, ”Bias in Risk–Benefit Analysis,” *Technology in Society* 7.

“[H]ow safe is safe enough.”⁷⁹ Vil man besvare spørgsmålet på en uvilkårlig facon kræver det, siger han, ”knowledge of the relationship between social benefit and justified social cost.”⁸⁰ Hans budskab er, at dette forhold mellem samfundsmæssig nytte og samfundsmæssig omkostning, afvejningen af hensyn, bliver mindst vilkårlig, hvis den er kvantitativ. Derfor kræver risikoanalyse to ting: teknologiske vurderinger, der kan fungere som forudsigelser, så omkostninger eller risici kan bestemmes, og en eksplicit standard for relative samfundsmæssige goder, så nytteværdien kan bestemmes.⁸¹

If we understood quantitatively the causal relationships between specific technological developments and societal values, both positive and negative, we might deliberately guide and regulate technological developments so as to achieve maximum social benefit at minimum social cost.⁸²

For at nå dette mål lover Starr “an approach for establishing a quantitative measure of benefit relative to cost” i spørgsmål vedrørende handlinger, der omfatter “accidental deaths arising from technological developments in public use.”⁸³ Han baserer sin tilgang på historiske data, idet han antager, at historiske tendenser vil afsløre “patterns of fatalities in the public use of technology,” og at den slags historiske mønstre er “sufficiently enduring to permit their use for predictive purposes.” Han bruger fem sider på at omsætte de historiske tendenser til tommelfingerregler for offentlighedens accept af specifikke teknologier (målt i antallet af dødsfald) til gengæld for bestemte goder (målt i penge, der er brugt frivilligt, eller bidrag til årsindkomst). Hans data omfatter minedrift, jernbaner, kommerciel luftfart og luftfart i almindelighed, motorkøretøjer, rygning, jagt og skiløb (i senere udgaver tilføjede han landbrugsmaskiner, lystsejlad, skydevåben og diverse former for søfart). Han bruger analysen til at fastsætte, hvad han betegner som ’demonstrerede præferencer’ (*revealed preferences*) eller offentlig tolerance af risici, hvilket adskiller sig fra ’udtrykte præferencer’ (*expressed preferences*), som er den type, der fremdrages gennem spørgeskemaundersøgelser og interviews.⁸⁴

På sidste side drager Starr kernekraft ind som eksempel. Hans beregning af demonstrerede præferencer viser, at vi normalt accepterer en risiko på fire dødsfald per million kilowatttimer ved produktion af fossile brændstoffer, en standard han

79 Chauncey Starr, “Social Benefit Versus Technological Risk.” *Science* 165 (1969), s. 1233.

80 Ibid., s. 1232.

81 Ibid., s. 1233.

82 Ibid., s. 1232.

83 Ibid., s. 1232.

84 Andre har trukket på disse udtrykte præferencer som brugbare hypoteser (Fischhoff, et al., “How Safe Is Safe Enough? A Psychometric Study of Attitudes Towards Technological Risks and Benefits”, *Policy Sciences* 9 (1978): 128; Covello, Von Winterfeldt & Slovic, “Communicating Scientific Information About Health and Environmental Risks: Problems and Opportunities from a Social and Behavioral Perspective”, i: *Uncertainty in Risk Assessment, Risk Management, and Decision Making* (New York: Plenum, 1987): s. 281–282. Starr indrømmer faktisk, at hans metode ikke skelner imellem, hvad der accepteres, og hvad der er ’det bedste’, men mener dog, at metoden påviser “socially acceptable and essentially optimum tradeoff(s) of values” (Starr, “Social Benefit Versus Technological Risk,” s. 1232, 1233).

opfatter som et 'mål' for atomkraft. Bruger man denne målestok på en ulykke på et atomkraftværk med dødsfald til følge, vurderer Starr, at en statistisk risiko på ét dødsfald af den type pr. kraftværk hvert tredje år ville lægge 'risikogrænsen' samme sted. Men eftersom enhver ulykke af den type samtidig ville tilintetgøre kraftværket eller gøre det ubrugeligt, og eftersom energiselskaber forventer, at kraftværker holder cirka 30 år, ville en sådan risiko være økonomisk uacceptabel for selskabet. Derfor konkluderer han, at "[t]he economic requirement for the protection of major capital investments may often be a more demanding safety constraint than social acceptability."⁸⁵ Starr viser altså, at offentlige foretagender som fx energiselskaber er *mere* forsigtige, *mere* bekymrede for sikkerheden og *mere* 'risiko-uvillige' end offentligheden. Offentligheden forventes her at opføre sig i overensstemmelse med sine hidtidige "demonstrerede præferencer", hvilket de facto skaber et acceptabelt risikoniveau. Denne offentlige "præference" viser sig altså at sætte en standard for *rygesløshed* i kontrast til energiselskaberne, der sætter en standard for forsigtighed. Energiselskaberne er de retoriske stjerner i Starrs scenario. Og den standard for risiko-uvillighed, *de* bekender sig til, bliver "a tangible, quantitative, engineering design objective,"⁸⁶ som ethvert fornuftigt menneske også må tilslutte sig. Heri ligger, at enhver, der kræver, at sikkerhedskravene til kernekraftværker skærpes og risikoniveauet sænkes, er klart inkonsekvent, i bedste fald urimelig og formentlig irrationel.

Starrs underforståede påstand om, at offentlighedens modstand mod kernekraft er i strid med den bevislige samfundsmæssige accept af større risici, lægger op til den følgeslutning, at offentligheden er irrationel og måske har en forskruet opfattelse af virkeligheden. Når Starrs egen tilgang til risikoanalyse, som beror på logisk konsistens, stilles op i kontrast til en, der er baseret på sindstilstande eller følelser, gør Starr nar af sidstnævnte. Han indbyder det retoriske publikum (læsere fra videnskabelige miljøer og blandt beslutningstagere på det teknologiske område) til at slutte, at modstandere af kernekraft er følelsesstyrede og derfor ikke fuldt kvalificerede til at deltage i "judicious national decisions on new technological developments."⁸⁷ Og det var offentlighedens sindsbevægelse, der på dette tidspunkt udgjorde en af de mest alvorlige udfordringer til kernekraftens fremtid, idet den oprindelige entusiasme og stolthed fra tiden efter krigen havde udviklet sig først til bekymring for spredning af atomvåben under Den Kolde Krig og siden til folks frygt for deres sikkerhed (og senere til oprørt protest imod tilbageholdelse af informationer og manglende adgang til beslutningsprocesserne).

Som det gælder for den meste argumentation imod sindsbevægelse, giver denne her indtryk af ikke selv at være følelsesmæssigt motiveret; den foregiver, at den kan være en ren *logos*-diskurs. Men der er skjult *patos* i selv den mest strengt tekniske argumentation, som eksempelvis den i Starrs artikel. I overensstemmelse med videnskabelig skik og brug gør Starr ikke noget åbenlyst forsøg på at spille på sine læsers følelser; han udfolder ikke de følelsesmæssige præmisser for argumentationen. Men Jeffrey Walker har argumenteret for, at retorisk *patos* ikke nødvendig-

85 Starr, "Social Benefit Versus Technological Risk," s. 1237.

86 Ibid., s. 1237.

87 Ibid., s. 1237.

vis kræver "such devices as 'imagery' and 'emotive language,' [which] serve more to amplify *pathos* than to cause it."⁸⁸ *Patos* findes snarere i et netværk af begreber eller *topoi*, både formelle og materielle, som udgør vores kulturbårne psykiske identiteter. Disse kan fremmanes entymemisk og opfattes intuitivt: "a receptive mind will interpret [a] line of reasoning's conceptual force within a dense context of presuppositions—and then respond by mobilizing the *pathos* state or states that the perceived array of concepts warrants."⁸⁸ Starrs argumentation beror på skjult *patos* på mindst to måder.

For det første kan manglen på åbenlys følelsesappel i sig selv betragtes som en appel til en bestemt slags følelser: til tillidsfuldhed og ro. Aristoteles diskuterer begge dele i 2. bog af sin *Retorik*. Folk er rolige, når de ikke er vrede, siger han, og tillidsfulde, når de ikke er frygtsomme. Folk er rolige over for dem, de respekterer, og dem, der er tilpas seriøse; de er tillidsfulde blandt dem, der har samme interesser som de selv.⁹⁰ Aristoteles' skildring af disse følelser gør det klart, at man efter hans opfattelse kan appellere til dem, og at de kan fremmanes retorisk på samme måde som vrede og frygt kan. Tillidsfuldhed og ro, som fremstillet hos Aristoteles, synes at svare til den form for relation, som det kunne være ønskværdigt for Starr at skabe til læserne af *Science*.

For det andet appellerer Starrs diskrete latterliggørelse af offentligheden til følelser som uvilje, vrede og foragt. Disse følelser beror på en dybere fælles forståelse, som kan aktiveres ved den mindste hentydning, med et ord eller to eller ved en indirekte sammenligning. Den følelsesmæssige ladning kan på den måde forblive underforstået. At de fælles holdninger ikke behøver at formuleres direkte, giver os et praj om, at Starr ikke er i færd med at overbevise et publikum om at anlægge et nyt syn på offentlighedens irrationelle frygt for kernekraft. Han må snarere føle sig sikker på, at publikum allerede deler hans holdning og er nogenlunde velvilligt indstillede over for den følelsesmæssige ladning, han tilskriver den. Men det, at disse fælles holdninger overhovedet er til stede, fortæller os, at de skal fremmanes og gives retning for at spille en rolle i argumentationen. Med andre ord: Starr ved, ligesom Aristoteles, at han skal bringe sit publikum i den rette sindsstemning – hvor diskret og hvor "videnskabeligt", det end skal gøres – hvis hans forehavende skal lykkes. Disse appeller til *patos*, udtrykt, som de er, i mangfoldige kvantificerede sammenligninger med tidligere demonstrerede præferencer og baseret, som de er, på en vedvarende formulering af krav om logisk konsistens, er forklædt som appeller til *logos*.

Lad mig tage fat på *The Reactor Safety Study* (herefter RSS), også kendt som Rasmussen-rapporten⁹¹ eller som WASH-1400, dens dokumentnummer hos *The Atomic*

88 Jeffrey Walker, "Enthymemes of Anger in Cicero and Thomas Paine, i: M. Secor & D. Charney (red.), *Constructing Rhetorical Education* (Carbondale, IL, Southern Illinois University Press, 1992), s. 357–381.

89 Walker, "Enthymemes of Anger in Cicero and Thomas Paine," s. 375.

90 Aristoteles, *Retorik*, 2.3.5.

91 Rapportens ansvarshavende redaktør var Norman Rasmussen, en ingeniør fra MIT med speciale i atomkraft og med forbindelser til kerneindustrien (Daniel Ford, *The Cult of the Atom* (New York: Simon & Schuster, 1982), s. 139.

Energy Commission (AEC). Den blev udarbejdet for AEC i denne kommissions sidste år, 1975. Rapporten, der betragtes som en milepæl inden for risikoanalyse, blev bestilt i 1972 og kostede ifølge sine egen opgørelse⁹² 4 millioner dollars og en indsats i arbejdstimer, der svarer til 70 år. Rapporten, der kom ud af det, er på 150 sider plus 11 appendixer og et resume, hvilket tilsammen fylder 11 bind.⁹³ Den er blevet betegnet som “the most complete hazard analysis ever accomplished”⁹⁴ og “the classic reactor risk analysis study”;⁹⁵ den fanger “the essence of what has been referred to as objective measurement of risk”;⁹⁶ den betragtes som “the first modern risk analysis”;⁹⁷ og den ‘gjorde et stykke pionerarbejde’ ved at etablere en bestemt måde at fremstille usikkerhed på.⁹⁸ Dens erklærede mål var at vurdere “the risks to the public from potential accidents in nuclear power plants of the type being built in the United States today” og at levere “a more realistic assessment of those risks than has been provided in earlier work; it may also help to dispel some of the existing confusion.”⁹⁹ Den konkluderede blandt andet, at sandsynligheden for en kerneredsmeltning var på omkring én til 20.000 pr. reaktor pr. år, sandsynligheden for en ulykke, der forårsagede 10 dødsfald eller mere, var én til 3 million pr. reaktor pr. år, og sandsynligheden for 1000 dødsfald eller mere var én til 100 millioner.¹⁰⁰ Til offentligheden blev det i rapporten meddelt, at risikoen for at dø ved en reaktorulykke er omtrent den samme som at blive ramt af en meteor.¹⁰¹

Rasmussen-rapportens opgave var at bestemme risikoen for en kerneredsmeltning i atomkraftværkers reaktorer. Men da man manglede historisk statistik og

92 U.S. Nuclear Regulatory Commission, *Reactor Safety Study: An Assessment of Accident Risks in U.S. Commercial Nuclear Power Plants* (Washington, DC, U. S. Nuclear Regulatory Commission, 1975), Executive Summary 5.

93 Det grundigste indblik i udarbejdelsen, udgivelsen og modtagelsen af denne rapport får man i Daniel Ford, *The Cult of the Atom: The Secret Papers of the Atomic Energy Commission* (New York: Simon and Schuster, 1982), s. 137-173.

94 K. S. Shrader-Frechette, *Risk and Rationality: Philosophical Foundations for Populist Reforms* (Berkeley, University of California Press. 1991), s. 95.

95 Robert Sugarman, “Nuclear Power and the Public Risk,” *IEEE Spectrum* 16,11 (1979), s. 61.

96 Raphael G. Kasper, “‘Real’ Versus Perceived Risk: Implications for Policy,” i: G. T. Goodman & W. D. Rowe (red.), *Energy Risk Management* (London, Academic Press, 1979), s. 88.

97 Arie Rip, “The Mutual Dependence of Risk Research and Political Context,” i: *Science and Technology Studies* 4 (3/4) (1986), s. 8.

98 George Apostolakis, “The Concept of Probability in Safety Assessments of Technological Systems,” i: *Science* 250 (1990), s. 1361.

99 Rasmussen-gruppen brugte ordet ‘realistisk’ i kontrast til de ‘konservativt orienterede’ tilgange, man tidligere har benyttet, nemlig tilgange, der havde tendens til at overvurdere antallet og omfanget af dødsfald og skader og således gav resultater, der var ugunstige for AEC og for industrien. På den anden side tager rapporten forbehold for dette, når der i konklusionen står, at “[w]hile the overall risk model developed here is closer to realism than previous models used, it is felt that it is necessarily somewhat on the conservative side of realism” (U.S. Nuclear Regulatory Commission 1975, 2, 136).

100 Usikkerheden omkring konsekvenserne opgives til en faktor på 4 og usikkerheden om sandsynligheden som en faktor på 5. Et af de skarpeste kritikpunkter, der blev rettet imod rapporten, var, at usikkerheden var langt større end den, man fandt frem til og rapporterede.

101 U.S. Nuclear Regulatory Commission, *Reactor Safety Study: An Assessment of Accident Risks in U.S. Commercial Nuclear Power Plants*, Figur 1-2.

tilstrækkelige teoretiske modeller, tyede Rasmussen-gruppen til det bedste alternativ, de kunne finde: ekspertudsagn, ingeniørers videns- og erfaringsbaserede vurderinger. Og som det bliver formuleret i en kritik af rapporten: “It is consequently necessary to invoke simplified models, estimates, engineering opinion, and in the last resort, subjective judgments.”¹⁰² Den slags vurderinger kom til at gå under betegnelsen “subjective probabilities”. At det var nødvendigt at støtte sig til ekspertudsagn, udgjorde en alvorlig retorisk udfordring for Rasmussen-gruppen, fordi det strider med de foretrukne principper og forventninger, der ellers hersker i ingeniørmiljøet. Brugen af ekspertudsagn krænker princippet om at foretrække det objektive frem for det subjektive og det kvantitative frem for det kvalitative, og at trække på frekvensfortolkninger frem for subjektive sandsynlighedsudsagn. Selv tilhænger af subjektivistiske tilgange fremstiller dem til stadighed som et nødvendigt onde, som kun er nødvendigt, når de tilgængelige data ikke er tilstrækkelige til at kunne lave traditionel deterministisk statistik. At RSS så detaljeret retfærdiggjorde sine metoder kan slå os som retorisk compensation for en metodisk svaghed snarere end som normal videnskabelig fremgangsmåde.¹⁰³ Rasmussen og hans forbindelse hos AEC Saul Levine fremhæver i hver deres kommentar til rapporten den spænding, der opstod, imellem idealet om kvantitativ metodologi på den ene side og behovet for at bruge ekspertudsagn i RSS på den anden.

Retorisk kan man betragte ekspertudsagnenes markante rolle i RSS som en måde at basere argumentationen på *etos*, og vi kan forstå ingeniørmiljøets utilpashed ved ekspertudsagn som udtryk for fagets lange tradition for at foretrække *logos* frem for *etos*. Hvad der i andre situationer kan være centralt for en *etos*-appel – tilhørsforhold, gode resultater fra tidligere, overlegen ekspertise – må inden for videnskab og teknologi behandles som *logos*, som faktuel bevisførelse. Disse aspekter er egenskaber ved en teknisk situation snarere end egenskaber ved en person, der fremfører en sag i en retorisk situation. RSS er tro mod disse retoriske konventioner om at være upersonlig, garderer sig endda ved at skærpe dem, idet man vægrer sig ved at gøre opmærksom på det dilemma, det er, at skulle trække på ekspertudsagn. Ved at rette vores opmærksomhed imod sagens kendsgerninger (og på vurderinger, der præsenteres som om de var kendsgerninger), snarere end på karakteren af det miljø, rapporten repræsenterer, gør RSS ekspertudsagn legitime. Ved at behandle ekspertudsagn som data og løsrive dem, så vidt det er muligt, fra den person, der autoriserer dem, transformerer RSS med retorik *etos* til *logos*.

Men *etos* har yderligere en dimension i RSS. En af hovedkonklusionerne i nyere forskning i videnskabsretorik er, at den upersonlige retoriske stil, fornægtelsen af *etos*, i sig selv er et argument. Stilen skal give resultater universel status, selvom de egentlig er baseret på enkelttilfælde: forskeren må fremstå udskiftelig, så hendes resultater kunne have været – og måske er – opnået af hvemsomhelst.¹⁰⁴ Ideelt set

102 Risk Assessment Review Group, *Report to the U.S. Nuclear Regulatory Commission* (Washington, D.C., U.S. Nuclear Regulatory Commission, 1978), s. 6.

103 Se for eksempel Addendum I til hovedrapporten: *An Overview of Methodology* (I-143-198), og Appendix II, Afsnit 3, *Fault Tree Quantification* (II-27-76).

104 Gross, *The Rhetoric of Science*; Evelyn Fox Keller, “The Paradox of Scientific Subjectivity,” i: Alan Megill (red.), *Rethinking Objectivity* (Durham, NC, Duke University Press, 1994), s.

taler kendsgerningerne for sig selv og behøver ikke en talsperson; *etos* burde være unødvendig. Hvis vi imidlertid opfatter denne måde at ræsonnere på som et retorisk valg, der i sig selv bidrager til at gøre argumentationen troværdig, kan vi se, at det skaber sin egen *etos*; en *etos*, der benægter, at *etos* er vigtig. Den tekniske *etos* – saglig, autoritativ, selvudslettende – er desto stærkere i kraft af sin selvfornægtelse. Så ikke blot er *etos* forvandlet til *logos*, men favoriseringen af *logos* bliver en egen *etos*. De to aristoteliske appelformer indgår dermed i et komplekst vekselvirkningsforhold, hvor den ene opløser sig i den anden.¹⁰⁵

Så RSS udtrykker altså en *etos* i sin måde at ræsonnere og udtrykke sig på. Men ud over denne konventionelle tekniske *etos* henter RSS ekstra styrke fra sin samling af ekspertudsagn. Det kan måske siges at foregå i kulissen, men er alligevel respektindgydende: en fraværende tilstedeværelse, der fungerer som både *logos* og *etos*. Som *etos* tjener ekspertudsagnet til at understrege, at RSS er et kollektivt produkt, skabt af ekspertmiljøet og dermed implicit af dem, hvis vurderinger er citeret, såvel som af dem, der udvalgte vurderingerne og gjorde brug af dem. Som *logos* er den ukonventionelle afhængighed af ekspertvurderinger en svaghed, der skal skjules; som *etos* er den en stærk retorisk ressource.

Jeg har forsøgt at fremføre to overordnede pointer her. Den første er ret enkel: at vi skal forstå den karakteristiske fornægtelse af retorik inden for videnskab og teknologi som del af et hæderkronet tankespor i den retoriske tradition. Der er ikke tale om en ny tanke eller en ny manifestation af den. Den er ikke engang et modernistisk fænomen. Jeg håber at have vist, at den sejlivede og gennemgående retoriske tænkning omkring det at skjule kunsten er en uadskillelig del af retorikken selv.

For det andet skal vi forstå fornægtelsen af retorik generelt såvel som inden for videnskab og teknologi som en konsekvens af to gennemgående antagelser om kommunikation: Antagelsen om, at menneskelige relationer er baseret på modsætningsforhold med præg af strid eller konkurrence, og antagelsen om, at sprog er mimetisk. Antagelsen om, at sprog er mimetisk, er, som vi så, understøttet af antagelsen om de modsætningsstyrede relationer. Men hvilken status har sidstnævnte? Lanham mener, at leg og konkurrence, retorikkens 'motorer', er vigtige motiver for mennesker; at de er del af vores "evolutionary development as primates."¹⁰⁶ Burke ser også "division", adskillelse eller splittelse, som et grundlæggende eksistensvilkår, og hvis *ikke* menneskene var adskilt fra hinanden, "there would be no need for the rhetorician to proclaim their unity."¹⁰⁷ Det kan være, hvad det vil, men vi kan også se, at denne antagelse er understøttet af sprogets manglende evne til at være mime-

313–31; Bruno Latour & Steve Woolgar, *Laboratory Life: The Social Construction of Scientific Facts* (Beverly Hills, CA, Sage, 1979).

105 Vi synes her at have et grænsetilfælde af aristotelisk *etos* i Eugene Garvers fortolkning. Ifølge Garver er *etos* for Aristoteles ikke nogen selvstændig kilde til overbevisning, idet *etos* opstår gennem *logos*: "[R]eason persuades when it is evidence of character." Eugene Garver, *Aristotle's Rhetoric: An Art of Character* (Chicago: University of Chicago Press, 1994), s. 154.

106 Lanham, *Motives of Eloquence: Literary Rhetoric in the Renaissance*, s. 110.

107 Burke, *A Rhetoric of Motives*, s. 22.

tisk. Eftersom ord ikke stemmer overens med ting eller kendsgerninger på nogen direkte måde – folk kan bruge sproget til at lyve, eller de kan være ude af stand til at bruge det effektivt, eller sproget kan selv være utilstrækkeligt – hvordan kan vi så vide, hvad vi skal tro på? Skal vi vise tillid, eller skal vi tvivle? Hvis antagelsen om, at sproget kan være mimetisk, er vores værn imod det at stå i modsætningsforhold til andre mennesker, så er antagelsen om modsætningsforholdet vores værn over for de forræderiske svigt, der sker, når sprogets mimesis kommer til kort.

Modsætningsforholdene og de sproglige forviklinger, vi møder, gør tilsøring til en naturlig del af vores kommunikationspraksisser – eller som Herzog formulerer det: "[Cunning] sprawls across social life."¹⁰⁸ Han påpeger, at vi nødvendigvis må bruge list eller være udspekulerede, ikke bare fordi nogle mennesker er uærlige slyngler, og ikke bare fordi vi ikke kan være sikre på at genkende dem som sådan, når vi ser dem, men også fordi 'logikken i en social situation', som han formulerer det, kan føre det med sig. Når viden er ulige fordelt, og når interesser er i konflikt, som det så ofte er tilfældet i lille eller stor skala, bliver det påtvunget os at bruge list, siger Herzog. Nogen gange er der træk ved situationen, der sætter os op imod hinanden og gør os til modstandere: kan vi nogensinde vide, hvornår det er tilfældet? Og (i hvert fald) nogen gange svigter sproget os og giver på ingen måde dækkende udtryk for det, vi ville sige, og igen: hvordan kan vi vide, hvornår det er tilfældet?

Måske vil konkurrencen altid stå imellem retors evne til at tilsøre sin kunst på den ene side og kritikerens evne eller publikums umiddelbare tilbøjelighed til at afsløre den på den anden. Publikum vil åbenbart altid være retors modstander og vice versa. Som Herzog siger: "[T]he cunning will [always] learn to mimic the virtuous,"¹⁰⁹ og dermed står de pålidelige tilbage uden mulighed for at bedyre deres ærlighed og gode hensigter på troværdig facon, og så kan de lige så godt slutte sig til de udspekulerede. Så genkommende og vekselvirkende er vores sociale relationer at muligheden for regres er uendelig. Kunsten må tilsøres, og tilsøringsmanøvren må tilsøres, og denne tilsøring, og så videre.

Det er ikke min hensigt her at afskrive retorik som en fordækt kunst eller feje den af banen til fordel for en eller anden bedre beskrivelse af dilemmaerne i vores kommunikation. Nogle teoretikere har arbejdet på at omfortolke retorik som en kunst baseret på samarbejde snarere end på modsætningsforhold, med Wayne Booth som den mest betydelige blandt dem. Vi skal lytte, siger han, være åbne over for den anden, over for gode grunde til at skifte mening og over for muligheden for at gøre hinanden klogere.¹¹⁰ Samtidig er han ikke så naiv, at han tror, at nogen som helst læresætning kan garantere hverken retfærdighed eller sand viden. Booth, Burke og Herzog konkluderer alle, at praktiske spørgsmål skal håndteres, kæmpes med, fra sag til sag, og at udspekuleret tilsøring er både nødvendig og farlig. Også jeg vil lade argumentationen standse dér.

108 Herzog, *Cunning*, s. 121.

109 Herzog, *Cunning*, s. 84.

110 Booth, *The Rhetoric of Rhetoric: The Quest for Effective Communication*.

Litteratur

- Alcidamas. "On the Sophists". Oversat af Larue Van Hook. *The Classical Weekly* 12 (12) 1919: http://www.greektxts.com/library/Alcidamas/On_the_Sophists/eng/index.html.
- Andersen, Øivind. "Lingua Suspecta: On Concealing and Displaying the Art of Rhetoric", *Symbolae Osloenses* 71 (1996), side 68–86.
- Apostolakis, George. "The Concept of Probability in Safety Assessments of Technological Systems", *Science* 250 (1990), side 1359–1364.
- Aristoteles. *Retorik*. Oversat af Thure Hastrup. København: Museum Tusculanum, 1996.
- Aristotle. *On Rhetoric: A Theory of Civic Discourse*. Oversat af George A. Kennedy. 2. udgave. New York: Oxford University Press, 2007 (1991).
- Ballif, Michelle. *Seduction, Sophistry, and the Woman with the Rhetorical Figure, Rhetorical Philosophy and Theory*. Carbondale: Southern Illinois University Press, 2001.
- Beck, Ulrich. *Risk Society: Towards a New Modernity*. Oversat af M. Ritter. London: Sage, 1992.
- Booth, Wayne C. *The Rhetoric of Rhetoric: The Quest for Effective Communication*. Malden, MA: Blackwell Publishing, 2004.
- Burke, Kenneth. *A Rhetoric of Motives*. Berkeley: University of California Press, 1969 (1950).
- Cahn, Michael. "The Rhetoric of Rhetoric: Six Tropes of Disciplinary Self-Constitution", i: *The Recovery of Rhetoric: Persuasive Discourse and Disciplinarity in the Human Sciences*. Red. R. H. Roberts & J. M. M. Good, side 61–84. Charlottesville, VA: University Press of Virginia, 1993.
- Cherwitz, Richard A. "Rhetoric as 'a Way of Knowing': An Attenuation of the Epistemological Claims of the 'New Rhetoric'", *Southern Speech Communication Journal* 42 (1977), side 207–219.
- Cicero, Marcus Tullius. *Retoriske skrifter* I, II & III. red. Thure Hastrup & Mogens Leisner-Jensen. 2 bind. Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2003.
- Cicero, Marcus Tullius. *De Inventione, De Optimo Genere Oratorum, Topica*. Oversat af H. M. Hummell. Loeb Classical Library, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1949.
- [Cicero]. *Retorik til Herennius*. Oversat af Søren Hindsholm. København: Gyldendal, 1998.
- Consigny, Scott. "Rhetorical Concealment". Paper præsenteret ved *Theory of Rhetoric: An Interdisciplinary Conference* i Minneapolis, Minnesota, 1979.
- . *Gorgias: Sophist and Artist*. Columbia, SC: University of South Carolina Press, 2001.
- Covello, Vincent T., D. Von Winterfeldt, & Paul Slovic. "Communicating Scientific Information About Health and Environmental Risks: Problems and Opportunities from a Social and Behavioral Perspective", i: *Uncertainty in Risk Assessment, Risk Management, and Decision Making*, red. V. T. Covello, side 221–231. New York: Plenum, 1987.
- David, Marian. "Correspondence Theory of Truth", i: *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, red. E. N. Zalta. Stanford, CA: Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2005. <http://plato.stanford.edu/entries/truth-correspondence/>.
- Dionysius of Halicarnassus. *The Critical Essays*. Oversat af S. Usher. 2 bind Cambridge, MA: Harvard University Press, 1974.
- Fischhoff, Baruch, Paul Slovic, Sarah Lichtenstein, Stephen Read, & Barbara Combs. "How Safe Is Safe Enough? A Psychometric Study of Attitudes Towards Technological Risks and Benefits", *Policy Sciences* 9 (1978), side 127–152.
- Ford, Daniel. *The Cult of the Atom: The Secret Papers of the Atomic Energy Commission*. New York: Simon and Schuster, 1982.
- Gaonkar, Dilip Parameshwar. "The Idea of Rhetoric in the Rhetoric of Science," i: *Rhetorical Hermeneutics: Invention and Interpretation in the Age of Science*, red. Alan G. Gross & William M. Keith, side 25–85. Albany, NY: State University of New York Press, 1997.
- Garver, Eugene. *Aristotle's Rhetoric: An Art of Character*. Chicago: University of Chicago Press, 1994.
- Gorgias. "Helenas pris." Oversat af George Hinge. *Rhetorica Scandinavica* 41 (2007), side 6–8.
- Gross, Alan G. *The Rhetoric of Science*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1990.
- Hawhee, Debra. *Bodily Arts: Rhetoric and Athletics in Ancient Greece*. Austin, TX: University of Texas Press, 2004.
- Herzog, Don. *Cunning*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2006.

- Kasper, Raphael G. "‘Real’ Versus Perceived Risk: Implications for Policy," i: *Energy Risk Management*, red. G. T. Goodman & W. D. Rowe, side 87–95. London: Academic Press, 1979.
- Kastely, James L. *Rethinking the Rhetorical Tradition: From Plato to Postmodernism*. New Haven, CT: Yale University Press, 1997.
- Keller, Evelyn Fox. "The Paradox of Scientific Subjectivity," i: *Rethinking Objectivity*. Red. Alan Megill. Durham NC: Duke University Press, 1994.
- Kerferd, G. B. *The Sophistic Movement*. Cambridge: Cambridge University Press, 1981.
- Lakoff, George, & Mark Johnson. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press, 1980.
- Lanham, Richard A. *Motives of Eloquence: Literary Rhetoric in the Renaissance*. New Haven, CT: Yale University Press, 1976.
- . *The Electronic Word: Democracy, Technology, and the Arts*. Chicago: University of Chicago Press, 1993.
- Latour, Bruno & Steve Woolgar. *Laboratory Life: The Social Construction of Scientific Facts*. Beverly Hills, CA: Sage, 1979.
- Longinos. *Den store stil*. Oversat af Niels Møller. København, Levin & Munksgaards Forlag, 1934.
- Macchiavelli, Niccolò. *Fyrsten*. Oversat til dansk af E. Longfors & W. Pawl. København: Borgen, 1996 [1532].
- Mazur, Allan. "Bias in Risk–Benefit Analysis", *Technology in Society* 7 (1985), side 25–30.
- Medawar, P. B. "Is the Scientific Paper Fraudulent? Yes; It Misrepresents Scientific Thought", *Saturday Review* 1. august (1964), side 42–43.
- Merton, Robert K. *The Sociology of Science: Theoretical and Empirical Investigations*. Chicago: University of Chicago Press, 1973.
- Miller, Carolyn R. "The Aristotelian Topos: Hunting for Novelty", i: *Rereading Aristotle's Rhetoric*, red. Alan G. Gross & William Keith, side 130–146. Carbondale, IL: Southern Illinois University Press, 2000.
- . "The Presumptions of Expertise: The Role of Ethos in Risk Analysis", *Configurations* 11 (2003), side 163–202.
- Ong, Walter J. *Fighting for Life: Contest, Sexuality, and Consciousness*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 1981.
- Ovids Forvandlinger*. Oversat af Otto Steen Due. København: Centrum, 1989.
- Paradis, James. "Bacon, Linnaeus, and Lavoisier: Early Language Reform in the Sciences", i: *New Essays in Technical and Scientific Communication: Research, Theory, Practice*, red. P. V. Anderson, R. J. Brockmann & C. R. Miller, side 200–224. Farmingdale, NY: Baywood, 1983.
- Plato. *The Collected Dialogues*. Red. E. Hamilton & H. Cairns. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1961.
- Platon. *Gorgias*. Oversat af Thure Hastrup. København, Gyldendal, 1977.
- Platon. "Sokrates' forsvarstale". Oversat af Hartvig Frisch i hans: *Sokrates' domfældelse og død*. København: Fremad, 1970.
- Plett, Heinrich F. "Shakespeare and the Ars Rhetorica", i: *Rhetoric and Pedagogy: Its History, Philosophy, and Practice. Essays in Honor of James J. Murphy*, red. W. B. Horner & M. Leff. Mahway, side 243–259. NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1995.
- Plutarch. *Moralia*. Oversat af G. Tullie. Boston: Little, Brown, and Co, 1878.
- Poulakos, John. *Sophistical Rhetoric in Classical Greece*. Columbia, SC: University of South Carolina Press, 1997.
- Quintilian. *Institutio Oratoria*. Oversat af H. E. Butler. 4 bind. Loeb Classical Library. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1920.
- Rip, Arie. "The Mutual Dependence of Risk Research and Political Context", *Science and Technology Studies* 4 (3/4) (1986), side 3–15.
- Risk Assessment Review Group. *Report to the U.S. Nuclear Regulatory Commission*. Washington, D.C.: U.S. Nuclear Regulatory Commission, 1978.
- Roochnik, David. *Of Art and Wisdom: Plato's Understanding of Techne*. University Park, PA: Pennsylvania State University Press, 1996.
- Shrader-Frechette, K. S. *Risk and Rationality: Philosophical Foundations for Populist Reforms*.

- Berkeley: University of California Press, 1991.
- Simons, Herbert W. "The Rhetoric of the Scientific Research Report: 'Drug-Pushing' in a Medical Journal Article", i: *The Recovery of Rhetoric: Persuasive Discourse and Disciplinarity in the Human Sciences*, red. R. H. Roberts & J. M. M. Good, side 148–163. Charlottesville, VA: University Press of Virginia, 1993.
- Sprat, Thomas. *History of the Royal Society of London, for the Improving of Natural Knowledge*. London: J Martyn at the Bell, 1667.
- Starr, Chauncey. "Social Benefit Versus Technological Risk". *Science* 165 (1969), side 1232–1238.
- Sugarman, Robert. "Nuclear Power and the Public Risk", *IEEE Spectrum* 16 (11) (1979), side 59–69.
- Tannen, Deborah. *The Argument Culture: Stopping America's War of Words*. New York: Ballantine Books, 1998.
- Taylor, Archer. "The History of a Proverbial Pattern", *De Proverbio: An Electronic Journal of International Proverb Studies* 2 (1) (1996): http://www.deproverbio.com/DPjournal//DP2,1,96/PROVERBIAL_PATTERN.html.
- Toulmin, Stephen. *Cosmopolis: The Hidden Agenda of Modernity*. Chicago: University of Chicago Press, 1990.
- U.S. Nuclear Regulatory Commission. *Reactor Safety Study: An Assessment of Accident Risks in U.S. Commercial Nuclear Power Plants*. Washington, DC: U. S. Nuclear Regulatory Commission, 1975.
- Walker, Jeffrey. "Enthymemes of Anger in Cicero and Thomas Paine", i: *Constructing Rhetorical Education*, red. M. Secor & D. Charney, side 357–381. Carbondale, IL: Southern Illinois University Press, 1992.
- Weaver, Richard. "Concealed Rhetoric in Scientific Sociology", i: *Language Is Sermonic: Richard M. Weaver on the Nature of Rhetoric*, red. R. L. Johannesen, R. Strickland & R. T. Eubanks, side 139–158. Baton Rouge, LA: Louisiana State University Press, 1970 (1959).
- Weigart, Andrew J. "The Immoral Rhetoric of Scientific Sociology", *American Sociologist* 5 (2) (1970): side 111–119.
- Zerba, Michelle. "The Frauds of Humanism: Cicero, Machiavelli, and the Rhetoric of Imposture", *Rhetorica* 22 (3) (2004): side 215–240.
- Ziman, John. *Public Knowledge: The Social Dimension of Science*. Cambridge: Cambridge University Press, 1968.

Oversat til dansk af Christine Isager.